

УДК 159.923.2

Рутиня Ю.В.

ПРОФЕСІЙНА САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ

Рутиня Ю.В. Професійна самоактуалізація особистості. У статті розглянуто самоактуалізацію та, зокрема, професійну самоактуалізацію як один із вагомих чинників становлення особистості в сучасних умовах. Висвітлено проблему дослідження явища самоактуалізації та професійної самоактуалізації зарубіжними та вітчизняними вченими. Проаналізовано зміст понять «самоактуалізації» та «професійної самоактуалізації» особистості. Розглянуто основні категорії розуміння професійної самоактуалізації: процес, етапи, підходи, критерії, модель, структурні та мотиваційні компоненти професійної самоактуалізації особистості. Охарактеризовано якості особистості, які сприяють її самоактуалізації у житті і професійній діяльності.

Ключові слова: самоактуалізація; самоактуалізація особистості; професійна самоактуалізація; становлення особистості; саморозвиток; саморозвиток особистості.

Рутиня Ю.В. Профессиональная самоактуализация личности. В статье рассмотрена самоактуализация и, в частности, профессиональная самоактуализация как один из весомых факторов становления личности в современных условиях. Освещена проблема исследования явления самоактуализации и профессиональной самоактуализации зарубежными и отечественными учеными. Проанализировано содержание понятий «самоактуализации» и «профессиональной самоактуализации» личности. Рассмотрены основные категории понимания профессиональной самоактуализации: процесс, этапы, критерии, модель, структурные и мотивационные компоненты профессиональной самоактуализации личности. Охарактеризованы качества личности, которые способствуют ее самоактуализации в жизни и профессиональной деятельности.

Ключевые слова: самоактуализация; самоактуализация личности; профессиональная самоактуализация; становления личности; саморазвитие; саморазвитие личности.

Постановка проблеми. Люди народжуються з могутнім індивідуальним потенціалом, ресурсом творчих можливостей, здібностями до тієї чи іншої діяльності та шансом бути успішними. Людина почувається щасливою тоді, коли максимально реалізує свої здібності. Для окремого індивіда самоактуалізація постає як проблема, відколи він відчуває себе не лише складовою частиною суспільства, а й усвідомлює свою індивідуальність у процесі взаємин з іншими, обміну сутнісними силами, тобто почуттями, емоціями, вміннями, навичками, знаннями, здібностями, потребами. Для суспільства самоактуалізація особистості починає відігравати справді позитивну роль у тому випадку, коли воно усвідомлює цінність, неповторність кожної окремої людини і починає використовувати її сутнісні сили.

Професійна самоактуалізація розглядається як пошук «себе в професії», власної професійної ролі, образу Я, професійного іміджу, індивідуального стилю професійної діяльності, визначення для себе професійних перспектив, досягнення їх, встановлення нових професійних цілей, прагнення до гармонійного розкриття і реалізації свого потенціалу в обраній професії. Люди, що самоактуалізуються в обраній професії, прагнуть зробити все можливе для свого вдосконалення, щоб досягти вищого рівня компетенції через реалізацію себе, своїх цінностей, інтересів і здібностей. Самоактуалізація особистості є важливим показником її життєдіяльності, а особливо у професійній сфері – одній із провідних сфер людської життєдіяльності. Необхідним атрибутом самоактуалізації є саморозвиток особистості як прояв суб'єктної активності у будь-якій діяльності. У зв'язку з цим важливо виокремити самоактуалізацію, її якісний рівень як показник продуктивності життєвого шляху, успішності у професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорію самоактуалізації розвивають представники російської (К.О. Абульханова-Славська [1], Б.Г. Ананьєв [2], Л.І. Анциферова [4], Л.О. Коростильова [9]) вітчизняної (С.Д. Максименко [11], В.О. Моляко [13], В.О. Татенко [20]) та зарубіжної (А. Маслоу [12], К. Роджерс [15], В. Франкл [21], К. Хорні [22], Е. Шостром [23], К. Юнг [24]) психології.

Дослідженню самоактуалізації особистості в професійній діяльності з точки зору реалізації потенційних можливостей і здібностей особистості та професійного розвитку присвячені роботи О.С.Анісімова [3], Є.В. Селезньової [17], Л.М. Карамушки [8], М.Г. Ткалич [8] та ін.

Мета статті полягає у дослідженні та аналізі поняття «професійної самоактуалізації» та її основних складових.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Стикаючись з великою кількістю можливих варіантів проживання свого життя, людина змушена інтенсивно усвідомлювати свій життєвий досвід і шукати власний шлях розвитку. Самоактуалізація (етимологічно від слова «актуалізація») означає перехід із стану можливості в стан дійсності, тому сенс самоактуалізації, як процесу саморозвитку особистості, найбільш точно виражає слово «прояв». Проявити себе – виявити свої можливості, здібності.

У психологічній літературі самоактуалізація визначається як прагнення людини якомога більше виявити, розвинути і реалізувати свої можливості, прагнення особистості бути такою, якою вона може бути.

Вперше термін «самоактуалізація» як наукову категорію ввів К. Гольдштейн [цит. за 19, с. 32]. Він стверджував, що самоактуалізація є основним і єдиним мотивом організму, що слугує передумовою для самореалізації всього організму, основою розвитку, самовдосконалення, творчою тенденцією особистості.

Теорією самоактуалізації займалися і займаються багато науковців, але одними з найбільш відомих позицій щодо цієї проблеми є концепції А. Маслоу і К. Роджерса [12; 15]. А. Маслоу використовував поняття «самоактуалізація» в контексті вивчення людини як унікальної, цілісної і відкритої системи, що саморозвивається. В центрі концепції самоактуалізації лежить віра в індивідуальний досвід людини, здатність відкривати і виявляти в собі унікальний особистісний потенціал, самостійно визначати напрям і способи особистісного зростання. Згідно з К. Роджерсом [15, с. 247], вся поведінка надихається і регулюється мотивом, який він назвав тенденцією актуалізації. Він являє собою «властиву організму тенденцію розвивати свої здібності, щоб зберігати і розвивати особистість». У контексті теорії К. Роджерса, тенденція самоактуалізації – це процес реалізації людиною протягом усього життя свого потенціалу, з метою стати повноцінно функціонуючою особистістю.

Таким чином, самоактуалізація – це прагнення особистості реалізувати свій потенціал у тій сфері, в якій вона бачить своє покликання. Спонукання, прагнення, наміри, інтереси, цілі і завдання, які людина ставить перед собою, пов'язані з поняттям мотивації потреб.

Отже, можна стверджувати, що самоактуалізація – це процес актуалізації людиною власних потенціалів та використання їх як засобів реалізації сенсу життя. Процес самоактуалізації сильно переплітається з процесом життєтворчості, виступаючи часом передумовою, а часом – результатом останньої. У цьому контексті самоактуалізація починає діяти як механізм саморегуляції соціальної поведінки особистості [19, с. 34].

Професійна самоактуалізація розглядається нами як пошук «себе в професії», власної професійної ролі, образу Я, професійного іміджу, індивідуального стилю професійної діяльності, визначення для себе професійних перспектив, досягнення їх, встановлення нових професійних цілей, прагнення до гармонійного розкриття і реалізації свого потенціалу в обраній професії. Люди, що самоактуалізуються в обраній професії, прагнуть зробити все можливе для свого вдосконалення, щоб досягти вищого рівня компетенції через реалізацію себе, своїх цінностей, інтересів і здібностей [цит. за 16, с. 165].

Під поняттям «професійна самоактуалізація» розуміємо соціалізований шлях гармонійного розвитку особистості, поєднаний зі здобуттям професійно-практичного та духовного досвіду в процесі отримання кваліфікації спеціаліста в період первинного професійного становлення (навчання у вищій школі) та вдосконалення фахового зростання в процесі виконання професійних ролей і обов'язків, що є невід'ємним атрибутом розкриття і здійснення особистісного професійного потенціалу.

Самоактуалізація особистості в праці є процесом досить складним та потребує вибудовування «професійного життєвого шляху». Надзвичайно важливим чинником цього процесу є орієнтація у світі професій сучасного світу. Враховуючи той факт, що протягом багатьох тисячоліть людина як біологічна істота залишалася майже незмінною, хоча світ професій постійно змінюється, можна припустити, що природні передумови трудової діяльності досить універсальні, професійно нейтральні та пластичні, що дозволяє опанувати людині досить широкий спектр професій [6, с. 275].

Професійна актуалізація особистості на її життєвому шляху передбачає такі *основні етапи*: професійне самовизначення, професійне становлення в обраній сфері діяльності, фахове зростання і розвиток компетенції.

Професійне самовизначення розуміємо як вибір особистістю виду майбутньої професійної діяльності, що відбувається на основі наявних у неї професійних нахилів, інтересів і сформованих здібностей. Сутність професійного самовизначення полягає в усвідомленні особистістю відповідності своїх можливостей психологічним вимогам професії, своєї ролі в системі соціальних відносин і своєї відповідальності за виконання зобов'язань, які виникають у зв'язку зі зробленим вибором.

Професійне становлення особистості відбувається, коли вже обрано фах. Однак, коли людина потрапляє в кризові ситуації (втрата роботи, банкрутство підприємства, зниження професійного статусу в колективі), які сьогодні, на жаль, так часто мають місце, то вона повинна уточнювати, коректувати процес фахової самореалізації, звертаючись до свого життєвого і професійного досвіду.

Фахове зростання – це вдосконалення, що супроводжується змінами в структурі особистості: відбувається посилення та інтенсивний розвиток якостей, що сприяють успішному здійсненню діяльності, формується професійна самосвідомість, розвиток професійно важливих якостей, оволодіння професійним досвідом тощо.

Розвиток компетенції включає професійні компетенції людини, під якими розуміються базові знання, вміння та здібності особистості, що являють собою інваріантний компонент особистості сучасного фахівця та сприяють успіху в його професійній діяльності, а також ролі компетенції як особисті характеристики, що визначають соціальну активність індивідуума у процесі організації та здійснення спільної діяльності людей у групах під час виконання певних виробничих завдань.

Професійна самоактуалізація особистості розглядається як характеристика всього її життєвого шляху в контексті професійної сфери, від етапу початкового професійного становлення до виходу на пенсію. В умовах суспільних відносин нового типу і соціально-економічної кризи, комерціалізація життя має свою специфіку трансформації мотиваційних особливостей професійної самоактуалізації особистості [10, с. 9].

Спрямованість сучасних досліджень професійної самоактуалізації базується на наступних підходах: системогенетичному підході до становлення особистості професіонала; суб'єктно-діяльнісному підході, який визначає особистість як суб'єкт, здатний до вдосконалення себе і навколишнього світу, і виділяє рушійні детермінанти саморозвитку; комплексному і акмеологічному підходах, що розглядають особливості становлення і прояви індивідуальності особистості та досягнення нею «акме», особистісної зрілості; гуманістичному і екзистенціальному підходах, що розглядають тенденцію до самоактуалізації як стимулюючу особистість до осягнення власної самості і реалізації своїх потенційних можливостей і талантів; інтегративному і синергетичному підходах, що розглядають особистість і її розвиток з точки зору самоорганізації, цілісності, автентичності та духовного зростання; концепції професійного становлення та розвитку особистості. Лежачи в основі діяльнісного, системного, акмеологічного та інтеграційного підходів принципи розвитку, цілісності, потенційності і позитивності вказують на безперервність процесу становлення цілісності особистості, перетворення її з об'єкта соціальних впливів на суб'єкт індивідуального і суспільного розвитку протягом усього життєвого шляху людини.

На різних етапах життєвого шляху особистості процес самоактуалізації професійного потенціалу з метою його ефективного використання, відбувається по-різному, залежно від індивідуальних особливостей: віку, статі, стану здоров'я, когнітивної складності в оцінюванні визначених життєвих цілей і цінностей, оцінювання труднощів професійної реалізації, широкого спектра особистісних властивостей, домінування мотивації, досягнення успіху в професійній діяльності чи мотивації уникнення невдач [16, с. 162–163].

Особистісне зростання суб'єкта включає в себе *системи інтраперсональних і інтерперсональних критеріїв*. Екзистенціальну позицію особистості можна розглядати як одну з інтегральних факторів самоактуалізації, що складається зі складних і багатогранних феноменів: осмисленості, наповненості і цілісності життя, інтенціональності, здатності суб'єкта вийти за межі повсякденного досвіду, суб'єктивної цінності часу, ієрархії цілей і цінностей, трансцендентності.

У процесі самоактуалізації особистісний ріст пов'язаний з розвитком *мотиваційної системи* до рівня суб'єктивної значущості буттєвих цінностей (метапотреб) і їхньою інтеграцією в сенс життя, служіння важливій справі, значущому, але зовнішньому щодо суб'єкта. Мотивації мають найбільше значення для професійної самоактуалізації особистості. Успішність професійної діяльності залежить, безперечно, не тільки від професійних знань, умінь, комунікативної контактності, навичок, але й від професійної мотивації.

Мотиваційні феномени є чи не найвагомішими внутрішніми умовами, що впливають на прагнення людини досягати успіху в діяльності. Провідним механізмом функціонування мотиваційної активності для подолання психологічних криз виступає саме суб'єктивна інтерпретація успіху чи невдачі [5, с. 99].

Таким чином, система особистісних смислів інтегрує процеси особистісно-професійного розвитку суб'єкта. Інтраперсональні та інтерперсональні критерії самоактуалізації особистості забезпечують усвідомлений вибір суб'єктом особистісного способу професійної взаємодії з людьми.

Показовим є дослідження М.Г. Ткалич [8, с. 157–158], яка побудувала *модель самоактуалізації менеджерів в професійно-управлінській діяльності*. Ця модель містить *три основні структурні компоненти*: ресурс, процес та результат. До *ресурсів* самоактуалізації менеджерів в професійно-управлінській діяльності авторка віднесла: 1) ресурси особистості менеджера (особистісно-професійний потенціал: спрямованість особистості, здібності, риси характеру, творчий потенціал, вікові та гендерні особливості та ін.); 2) ресурси управлінської діяльності (професійна компетентність, управлінський досвід, управлінська позиція, задоволеність професійно-управлінською діяльністю, індивідуальний стиль управління та ін.); 3) ресурси організації, в якій працює менеджер (сфера діяльності організації, цілі організації, їх досяжність, умови праці, особливості організаційної культури та ін.); 4) ресурси суспільства (умови розвитку суспільства, ситуація на ринку праці та ін.). *Процес* самоактуалізації складається з чотирьох етапів: самовизначення у професійній діяльності; самовираження у професійній діяльності; особистісна самоактуалізація; досягнення професійного «акме». І до *результатів* самоактуалізації віднесені: 1) особистісна зрілість (самоефективність; особистісна компетентність); 2) професійно-управлінська зрілість (професіоналізм, професійно-управлінська компетентність, професійно-управлінська самосвідомість); 3) організаційні досягнення (розвиток кадрового потенціалу організації, використання більш гнучкої та ефективної моделі управління); 4) соціально корисні досягнення організації (усвідомлення загальнолюдського, загальнокультурного значення поставлених цілей; благодійна діяльність, меценатство, спонсорська діяльність).

Потреба у професійній самоактуалізації є комплексним поняттям і складається з багатьох компонентів. Можна виокремити *п'ять складових компонентів професійної самоактуалізації*:

1) усвідомлення професійних здібностей: рефлексія, саморозвиток і самовдосконалення своїх здібностей до конструктивної, продуктивної, творчої діяльності;

2) професійно-ціннісні орієнтації: усвідомлення і визнання цінностей професійної самоактуалізації, саморозвитку, самовдосконалення;

3) професійне цілепокладання: свідома постановка цілей щодо професійної самоактуалізації відповідно своїм прагненням, здібностям, можливостям, розробка плану їх реалізації, вміння розподіляти цілі за їх пріоритетністю;

4) рівень домагань особистості: реалістичний рівень прагнень досягнення поставлених цілей щодо професійної самоактуалізації відповідно своїм можливостям і здібностям, реалістична самооцінка;

5) професійна ідентичність: прийняття і бачення себе у майбутньому, внутрішнє погодження з цим, задоволення від можливості реалізувати свій особистісний і духовний потенціал [14, с. 201].

На основі теоретичного і методологічного аналізу психолого-педагогічної літератури з питань стратегій професійної самоактуалізації, пропонується структурна *модель професійної самоактуалізації* особистості, в основі якої лежать смислові блоки: духовно-ціннісний блок; креативний блок; рефлексивний блок; когнітивний блок.

Духовно-ціннісний блок включає в себе усвідомлення ролі та цінності самоактуалізації в професійному становленні особистості, активне прагнення до гармонійного розкриття та утвердження свого природного творчого потенціалу, формування загальнолюдських гуманістичних тенденцій суспільної і культурної самосвідомості.

Когнітивний блок складається з уявлень і знань про сутнісні характеристики категорії «самоактуалізація», знання способів і засобів, що стимулюють самоактуалізацію особистості.

Креативний блок містить творчі здібності та творче мислення, прагнення до творчого перетворення дійсності, спрямованість на реалізацію творчих імпульсів у професійній діяльності.

Рефлексивний блок включає в себе наявність власної життєвої і творчої позиції, яка позначається в незалежності суб'єкта від впливу ззовні; усвідомлення цілісності життя в нерозривності часу, що виражається в єдності минулого, теперішнього і майбутнього [7, с. 370].

У ході теоретичних досліджень було виявлено, що хоча прагнення до позитивних самозмін і продуктивного вибудовування себе закладені в людині природою, ефективність перебігу самоактуалізації особистості залежить, з одного боку, від внутрішньої готовності до самоактуалізації, а з іншого – від включення в професійну діяльність, орієнтовану на вираження себе в напрямку все більшої складності.

Якості особистості, які сприяють її самоактуалізації у житті і професійній діяльності, необхідно розвивати комплексно. Слід зазначити, що окремі дослідники виділяють дуже велику кількість таких якостей, але ми вважаємо за доцільне виділити такі, що сприяють професійній самоактуалізації особистості, тобто «базові» якості:

1. Підсистема спрямованості: позитивне уявлення про себе (адекватна самооцінка), бажання пізнати себе; творчий інтерес, допитливість; потяг до пошуку нової інформації, фактів; мотивація досягнення.

2. Підсистема характерологічних особливостей особистості: сміливість, готовність до ризику; самостійність; ініціативність; впевненість у своїх силах та здібностях; цілеспрямованість; наполегливість; вміння довести почату справу до кінця; працелюбність; емоційна активність.

3. Підсистема творчих умінь: проблемне бачення; здатність до висування гіпотез, оригінальних ідей; здатність до дослідницької діяльності; розвинуте уявлення, фантазія; здатність до виявлення протиріч; здатність до подолання інерції мислення; уміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію; здатність до міжособистісного спілкування.

4. Підсистема індивідуальних особливостей психічних процесів: альтернативність мислення; дивергентність мислення; точність мислення; готовність пам'яті; асоціативність пам'яті; цілісність, синтетичність, свіжість, самостійність сприйняття; пошуково-перетворюючий стиль мислення [18, с. 14].

Висновки. Отже, професійна самоактуалізація особистості – це пошук «себе в професії», власної професійної ролі, образу Я, професійного іміджу, визначення для себе професійних перспектив, досягнення їх, встановлення нових професійних цілей, прагнення до гармонійного розкриття і реалізації свого потенціалу в обраній професії. Весь цей процес супроводжується цілою низкою компонентів (етапи, критерії, модель, структурні та мотиваційні компоненти, особистості якості), що є невід'ємними складовими успішної професійної самоактуалізації особистості.

Перспективи подальших досліджень полягають у емпіричному вивченні порушеної проблеми.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.
2. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды / Б.Г. Ананьев. – М. : Педагогика, 1980. – В 2-х т. – Т. 1. – 232 с.
3. Анисимов О.С. Самоотношение и самоорганизация в контексте развития самости / О.С. Анисимов. – 2011. – № 4. – С. 65–78.
4. Анциферова Л.И. Психология самоактуализирующейся личности в работах Абрахама Маслоу / Л.И. Анциферова. – 1973. – №4. – С. 173–180.
5. Артемова О.І. Професійна самореалізація особистості в сучасних умовах / О.І. Артемова // Український науковий журнал «Освіта регіону». – 2014. – № 3. – С. 97–99.
6. Дворніченко Л.Л. Філософсько-психологічні аспекти професійної орієнтації та самореалізації особистості в сучасному світі праці / Л.Л. Дворніченко // Психологія і особистість. Науковий журнал. – 2015. – № 2 (8) Ч. 1. – С. 272–283.
7. Зеленін В.В. Психологічний аналіз зв'язків професійної самоактуалізації та професійно-значущих якостей музикантів-виконавців на різних етапах фахового становлення / В.В. Зеленін // Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2014. – Т. 11. – № 9. – С. 367–383.

8. Карамушка Л.М. Самоактуалізація менеджерів у професійно-управлінській діяльності (на матеріалі діяльності комерційних організацій) : монографія / Л.М. Карамушка, М.Г. Ткалич. – Запоріжжя : Просвіта, 2009. – 262 с.
9. Коростылева Л.А. Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной сфере / Л.А. Коростылева. – СПб. : Речь, 2005. – 222 с.
10. Кулагина И. В. К вопросу о самоактуализации и самореализации личности / И.В. Кулагина // Сборники конференций НИЦ «Социосфера». Сер. : Психология. – 2014. – №30. – С. 9–11.
11. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості / С.Д. Максименко. – К. : Видавництво ТОВ «КММ», 2006. – 240 с.
12. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – 478 с.
13. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці / В.О. Моляко. – К. : Т-во «Знання» УРСР, 1989. – 48 с.
14. Пінчук Я.Ю. Проблема формування потреби у професійній самореалізації у майбутніх учителів технологій / Я.Ю. Пінчук, О.Г. Видра / Розділ 3. Підготовка фахівців у системі професійної освіти. – 2015. – № 124. – С. 200–202.
15. Роджерс К. Клиентцентрированная терапия / К.Р. Роджерс. – М. : Рефл-бук, 1997. – 320 с.
16. Самаль Е. В. Психологическая структура профессиональной самоактуализации личности / Е. В. Самаль // Ярославский педагогический вестник. – Сер. : Психолого-педагогические науки. – 2013. – Т. 2. – № 2. – С. 165–170.
17. Селезнева Е.В. Смысловые детерминанты самореализации: [результаты исследования смысловых детерминантов самореализации современного российского студенчества] / Е.В. Селезнева // Мир психологии. – 2010. – № 4. – С. 78–91.
18. Сисоева С. О. Проблема формування особистості, здатної до творчої самореалізації / С. О. Сисоева // Наук. пр. : зб. – Миколаїв : МФ НаУКМА. – Сер.: Педагогіка. – 2012. – Т. 7 – С. 13–19.
19. Стрілецька І.І. Самоактуалізація як інтегративна риса особистості / І.І. Стрілецька // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Сер.: Психологічні науки. – 2013. – № 2. – С. 32–34.
20. Татенко В.А. Психология в субъектном измерении : монография / В.А. Татенко. – К. : Просвіта, 1996. – 404 с.
21. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
22. Хорни К. Невроз и личностный рост. Борьба за самореализацию / К. Хорни. – СПб. : БСК, 1997 – 317 с.
23. Шостром Э. Анти-Карнеги / Э. Шостром. – Мн. : Попурри, 1996. – 398 с.
24. Юнг К.Г. Структура личности и процесс индивидуации / К.Г. Юнг. – СПб. : АСТ, 1994. – 134 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Abul'hanova-Slavskaja K.A. Strategija zhizni / K.A. Abul'hanova-Slavskaja. – M. : Mysl', 1991. – 299 s.
2. Anan'ev B.G. Izbrannye psihologicheskie trudy / B.G. Anan'ev. – M. : Pedagogika, 1980. – V 2-h t. – T. 1. – 232 s.
3. Anisimov O.S. Samoootnoshenie i samoorganizacija v kontekste razvitiya samosti / O.S. Anisimov. – 2011. – № 4. – С. 65–78.
4. Anciferova L.I. Psihologija samoaktualizirujushhejsja lichnosti v rabotah Abrahama Maslou / L.I. Anciferova. – 1973. – №4. – S. 173–180.
5. Artemova O.I. Profesiyna samorealizatsiya osobystosti v suchasnykh umovakh / O.I. Artemova // Ukrayins'kyi naukovyy zhurnal «Osvita rehionu». – 2014. – № 3. – S. 97–99.
6. Dvornichenko L.L. Filosofo-psykholohichni aspekty profesijnoyi oriyentatsiyi ta samorealizatsiyi osobystosti v suchasnomu sviti pratsi / L.L. Dvornichenko // Psykholohiya i osobystist'. Naukovyy zhurnal. – 2015. – № 2 (8) Ch. 1. – S. 272–283.
7. Zelenin V.V. Psykholohichnyy analiz zv'yazkiv profesijnoyi samoaktualizatsiyi ta profesijno-znachushchykh yakostey muzykantiv-vykonavtsiv na riznykh etapakh fakhovoho stanovlennya / V.V. Zelenin // Aktual'ni problemy psykholohiyi : zbirnyk naukovykh prats' Instytutu psykholohiyi imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny. – 2014. – T. 11. – № 9. – S. 367–383.
8. Karamushka L.M. Samoaktualizatsiya menedzheriv u profesijno-upravlins'kiy diyal'nosti (na materialy diyal'nosti komertsijnykh orhanizatsiy) : monohrafiya / L.M. Karamushka, M.H. Tkalych. – Zaporizhzhya: Prosvita, 2009. – 262 s.
9. Korostyleva L.A. Psihologija samorealizatsii lichnosti: zatrudnenija v professional'noj sfere / L.A. Korostyleva. – SPb. : Rech', 2005. – 222 s.
10. Kulagina I. V. K voprosu o samoaktualizatsii i samorealizatsii lichnosti / I.V. Kulagina // Sborniki konferencij NIC «Sociosfera». – Ser. : Psihologija. – 2014. – №30. – S. 9–11.
11. Maksymenko S.D. Henezha zdiysnennya osobystosti / S.D. Maksymenko. – K. : Vydavnytstvo TOV «KMM», 2006. – 240 s.
12. Maslou A. Motivatsija i lichnost' / A. Maslou. – SPb. : Evrazija, 1999. – 478 s.
13. Molyako V.O. Psykholohichna hotovnist' do tvorchoyi pratsi / V.O. Molyako. – K. : T-vo «Znannya» URSR, 1989. – 48 s.
14. Pinchuk Ya. Yu. Problema formuvannya potreby u profesijnij samorealizatsiyi u maybutnikh uchyteliv tekhnolohiy / Ya.Yu. Pinchuk, O.H. Vydra / Rozdil 3. Pidhotovka fakhivtsiv u systemi profesijnoyi osvity. – 2015. – № 124. – S. 200–202.
15. Rodzhers K. Klientcentrirovannaja terapija / K.R. Rodzhers. – M. : Refl-buk, 1997. – 320 s.
16. Samal' E. V. Psihologicheskaja struktura professional'noj samoaktualizatsii lichnosti / E. V. Samal' // Jaroslavskij pedagogicheskij vestnik. – Ser. : Psihologo-pedagogicheskie nauki. – 2013. – T. 2. – № 2. – S. 165–170.
17. Selezneva E.V. Smyslovye determinanty samorealizatsii: [rezul'taty issledovanija smyslovykh determinantov samorealizatsii sovremennogo rossijskogo studenchestva] / E.V. Selezneva // Mir psihologii. – 2010. – № 4. – S. 78–91.
18. Sysoyeva S. O. Problema formuvannya osobystosti, zdatnoyi do tvorchoyi samorealizatsiyi / S. O. Sysoyeva // Nauk. pr. : zb. – Mykolajiv: MF NaUKMA. – Ser. : Pedahohika. – 2012. – T. 7 – S. 13–19.
19. Strilets'ka I.I. Samoaktualizatsiya yak intehratyvna rysa osobystosti / I.I. Strilets'ka // Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnogo universytetu. – Ser. : Psykholofyts-hichni nauky. – 2013. – № 2. – S. 32–34.
20. Tatenko V.A. Psihologija v subektnom izmerenii: monografija / V.A. Tatenko. – K. : Prosvita, 1996. – 404 s.
21. Frankl V. Chelovek v poiskah smysla / V. Frankl. – M. : Progress, 1990. – 368 s.
22. Horni K. Nevroz i lichnostnyj rost. Bor'ba za samorealizaciju / K. Horni. – SPb. : BSK, 1997 – 317 s.
23. Shostrom Je. Anti-Karnegi / Je. Shostrom. – Mn. : Popurri, 1996. – 398 s.
24. Jung K.G. Struktura lichnosti i process individuacii / K.G. Jung. – SPb. : AST, 1994. – 134 s.

Rutyna, Yu.V. Professional self-actualization of the individual. The article deals with self-actualization and, in particular, professional self-actualization as an important factor in personality development. The author analyzes different approaches to the problems of self-actualization and professional self-actualization used by foreign (K. Goldstein, A.Maslow, K. Rogers) and Ukrainian researchers (M.G.Tkalych) as well as discusses the concepts of "self-actualization" and "professional self-actualization". The main categories of professional self-actualization include the process; stages (professional self-identification, professional development and competences development); approaches (system-genetic, subject-activity, holistic and acmeological, humanistic and existential, integrative and synergistic); criteria (intrapersonal and interpersonal); model (manager self-actualization proposed by M.G. Tkalych); structural (resources, process and outcome.) and motivational components of professional self-actualization. The personality traits that contribute to individuals' self-actualization in life and profession include have been shown to include orientation subsystem, personality traits subsystem, creative skills subsystem and individual mental processes characteristics subsystem.

Keywords: self-actualization; professional self-actualization; identity formation; personality; self-development.

Відомості про автора

Рутіна Юлія Валеріївна, аспірантка, лабораторія організаційної психології, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Кам'янець-Подільський, Україна.

Rutyna, Yulia Valeriivna, PhD student, Laboratory of Organizational Psychology, G.S. Kostiuk Institute of Psychology of NAES of Ukraine, Kamyanets-Podilsky, Ukraine.

E-mail: yuliakadysh@mail.ru

УДК 316.647.5:005.73

Терещенко К.В.

РОЛЬ ТОЛЕРАНТНОСТІ ПЕРСОНАЛУ У ФОРМУВАННІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ

Терещенко К.В. Роль толерантності персоналу у формуванні організаційної культури закладів освіти в умовах соціальної напруженості. У статті здійснено аналіз толерантності освітнього персоналу в контексті формування організаційної культури навчальних закладів в умовах соціальної напруженості. Зазначено, що толерантність персоналу освітніх організацій виступає як особистісна характеристика та інтегральна цінність, що проявляється у місії та завданнях діяльності організації, пронизує всі рівні управління організацією, охоплює взаємодію фахівців у процесі професійної діяльності всередині організації і взаємодію з клієнтами та іншими організаціями. Констатовано, що в умовах соціальної напруженості актуалізуються певні види та компоненти в системі толерантності педагогів, розвиток яких є запорукою формування ефективної організаційної культури закладів освіти.

Ключові слова: толерантність, освітній персонал, види та компоненти толерантності, соціальна напруженість, організаційна культура, заклад освіти.

Терещенко К.В. Роль толерантності персоналу в формуванні організаційної культури навчальних закладів в умовах соціальної напруженості. В статті проведено аналіз толерантності освітнього персоналу в контексті формування організаційної культури навчальних закладів в умовах соціальної напруженості. Отмечено, что толерантность персонала образовательных организаций выступает как личностная характеристика и интегральная ценность, которая проявляется в миссии и задачах деятельности организации, пронизывает все уровни управления организацией, охватывает взаимодействие специалистов в процессе профессиональной деятельности внутри организации и взаимодействие с клиентами и другими организациями. Констатировано, что в условиях социальной напряженности актуализируются определенные виды и компоненты в системе толерантности педагогов, развитие которых является залогом формирования эффективной организационной культуры учебных заведений.

Ключевые слова: толерантность, образовательный персонал, виды и компоненты толерантности, социальная напряженность, организационная культура, учебное заведение.

Постановка проблеми. В умовах соціальної кризи особливо гостро постає проблема інтолерантності стосовно різних етнічних, релігійних, соціальних груп. Економічна нестабільність, посилення зовнішньої та внутрішньої міграції та інші соціальні процеси призводять до виникнення в людей невпевненості у майбутньому та наростання соціальної напруженості.

Особливо гостро проблема толерантності до представників інших соціальних груп постає у сфері освіти, яка підлягає значним трансформаціям унаслідок процесів внутрішньої та зовнішньої міграції. Зокрема, у закладах освіти виникає необхідність соціально-психологічної адаптації значної кількості внутрішньо переміщених осіб, як учнів та студентів, так і педагогічних працівників. З іншого боку, відбувається посилення навчальної мобільності, що приводить до постійного обміну учнями та студентами між вітчизняними та закордонними навчальними закладами та необхідності створення умов для адаптації іноземних студентів до навчання в українських закладах освіти. Отже, однією з загальних проблем сучасної системи освіти разом із розвитком патріотизму є розвиток толерантності персоналу, як на рівні освітнього